

Centenari de Jacint Verdaguer*

Discurs llegit el 23 d'abril de 1944
en la XIV Festa Anual de l'Institut

CARLES RIBA
Membre de la Secció Filològica

El 1933, el centenari de les *Trobes* d'Aribau s'escaigué enmig d'un sentiment de victòria. Com a primer impuls haurien estat poc en elles mateixes; poc o no res com a realització isolada un segle enrere: els fou donat valor pel que després d'elles s'havia vingut realitzant i sentit segons el que s'havien anat precisant les aspiracions implícites en els il·lustres versos. Per això la celebració no interrompé les enquestes i les polèmiques, millor diríem l'examen de consciència col·lectiu, que la crisi del mateix procés de renaixença havia determinat; ans n'acreixé el rigor, fins a fer cap tots plegats a una insatisfacció profunda, no pas menys útil, certament, que l'alegria a la qual, per fora, tot semblava invitar.

Molta de cosa era canviada, i un intolerable dolor dissociava els cors en els dies de 1939 que portaren l'evocació del Gaïter del Llobregat llançant, feia cent anys, el primer dels poemes de la seva tan dolça, recta i hàbil propaganda per la llengua. Baldament en la dispersió i en la mort civil, els escriptors catalans sentiren i reconegueren Rubió i Ors fundador i patriarca; i en un nou començament, tant més melangiós, es dis-

* Publicat a les *Obres completes* de Carles Riba, Barcelona, Edicions 62 (1986) III, 2.

posaren a partir de l'experiència i de la cendra com ell ho havia fet de la isolada, pura i no pas orba fe:

...incert dels vents, no dubtes,
Fènix, mai de la flama.

1945. Durant encara el dany, redreçant-nos ja de la vergonya, però incerts del futur i dubtosos del propi passat, un altre centenari comanda, molt més imperiosament, la nostra atenció: el de la naixença de Jacint Verdaguer. Entorn d'un nom i d'una obra, no podria haver-hi més d'ingenu orgull col·lectiu fent de cobertura i defensa contra el temps; estic per dir contra l'examen. Envejable posició la del poeta coronat nacional! En celebrar-se'n el centenari, no haurà de sofrir la paorosa prova d'ésser estirat cent anys ençà, d'ésser sotmès a una truculenta operació de rejuveniment, en la qual pot quedar-se, d'ésser requerit a dir de nou el seu missatge a unes orelles distretes pel so d'altres modes, a uns cors potser aviciats, potser millorats, per d'altres companyies. Al contrari, serà el seu poble que se li acostarà per tot d'actes de culte, fent-se ell mateix un segle més vell i fent-lo a ell un segle més mític; espes-sint encara més al seu entorn el núvol de dolcíssims malentesos i de daurades complaences. Ningú no gosaria dir que el que en aquest solemne i tendre joc la veritat perdrà, sigui al capdavall perdut... En el cas de Verdaguer la cosa serà més desconcertant. Curiós és tanmateix el destí d'aquest poeta, que, supremament imprecís sobre ell mateix, no semblà, o no volgué, o no pogué, tenir del seu intricat programa de poesia i d'existència, altra idea que la que l'ocell de la bosquíria podria fer-se del seu cant i del seu vol o de la seva presó. És curiós, repeteixo: ell que justificà la seva vida simplement, titànicament, tornant armada de possibilitats contra els segles la llengua que havia rebut desvalguda del seu poble, haver d'ésser, vivent i difunt, signe de contradicció i centre de disputes l'abast de les quals l'ultrapassa; i en la primera celebració jubilar que li correspon, ésser sol·licitat per partits i per grups que no hauria pogut imaginar, no ja adherint-lo a llurs intencions, sinó merament existint, sense que la seva nativa, malfiada fidelitat de rústic hagués pujat a pura ira; artífex que correspongué a la certesa del que li era donat amb un treball tenaç, humil, com si res no tingués per gràcia, ésser de sobte revalorat d'ocasió, després de tal precipitada, potser primera, segurament incompleta i no massa directa ni amorosa lectura; i sobretot, greuge més subtil, en comptes de veure, des de l'eternitat, un al·livió extraordinari de glòria acreixent l'extensió del seu íntim domini, sofrir un canvi en el sentit essencial de seu mite i, a força d'ésser fet nacional, ésser pomposament fet estrany al seu mateix poble. I quan les coses van així a l'una banda, la reacció enfront tampoc no és del tot pura: dins les catacumbes la llum sempre ha de cedir perillósament qualitat a l'ombra. Perquè, basta el fervor? Per a un judici més fonamentat, evidentment no. Erra l'amor? No, ans som nosaltres que errem sovint sobre l'amor; el que importa és que hi sigui, intel·lectual, despert i fecund.

Estudiós que parla a estudiosos, català que, com vosaltres mateixos, treballo per una altra Catalunya indefinidament possible, crec haver indicat on, al meu entendre, hauríem de situar-nos en la celebració del centenari de Verdaguer. Tots els ritus de la nostra tristesa i de la nostra esperança no han d'ésser obstacle per a les nostres empreses de recerca d'una veritat embullada entre tants d'espinosos interessos, per a un nostre propòsit de canviar en ordre, serenitat i claredat, tanta confusió com hi ha, des del mateix principi, dins i entorn del cas de Verdaguer. No em refereixo exclusivament a certs episodis lamentables de la seva vida: vull dir la seva vida sencera, la seva vocació i la seva obra poètica, el valor d'aquesta i l'estimació o estimacions que s'han fet d'aquest valor. No és feina per a un sol dia ni potser per a un sol home; però ja que el toc d'una data solemne ens adverteix, hem de resoldre'ns entre tots a sortir-ne, a posar-nos coratjosament la qüestió en la seva justesa, a descobrir d'un cop l'agulla que fa plorar inexplicablement la criatura, vull dir a precisar la raó per la qual, en acostar-nos a l'obra conjunta de Verdaguer des d'alguna de les cristal·lines meravelles que estan en la memòria i en el cor de tothom, o a la seva biografia des de la idea del seu zel i de la seva dignitat sacerdotal, ens sorprenem, decebuts, de no poder reposar en aquella tranquil·litat i satisfacció que ens semblaven assegurades.

És aspiració ja sobreentesa de tot artista fixar-se i durar, lliure de contingències, en la perenne joventut de la seva obra; el drama és que, per a la perfecció d'aquesta, ell mateix i els seus actes volguts són contingències, i que en darrer terme l'obra sola és necessària. És rar que així sigui, és rara l'obra d'art que hagi realitzat una tan venturosa natura. Homer és un nom, Shakespeare poca cosa més, i tenim la certitud que res d'ells no ens manca per a endinsar-nos inacabablement en l'essència de llurs creacions. Dant mateix, a l'extrem de la paradoxa, ¡quin miracle d'impersonalització, quina habilitat suprema per a purificar-se l'autor en ell mateix com a protagonista de la seva tragèdia, fent-nos sentir que aquell *io* tan repetit, tan inexistent, tan present, no és més que cadascun de nosaltres mateixos, nostre el seu amor i la seva ira, el seu èxtasi i la seva contemplació i la seva salut! Indagar quines foren les anècdotes del pas d'aquests creadors per la terra, quin el tirat de llur caràcter, quines les fonts secretes de llur matèria, quins els mètodes pels quals laboraren, ve d'una curiositat marginal, d'ordre estrictament científic; si es vol també, d'un profund impuls de realitzar nosaltres entre tots, per la reconstrucció de llur figura viva, una obra que correspongui a la grandesa de la d'ells. Més correntment aquesta figura se'ns compon del que sabem històricament de l'autor, del fantasma d'ell mateix que circula, vague i inaferrable, per l'àmbit misteriós de l'obra, i més encara, i sobretot, del que sense adornar-nos-en ens ha pres a nosaltres mateixos per nodrir la seva màgica supervivència immaterial. Així passa amb Verdaguer. Poques són les poesies seves que ens apareixen redimides en aquell diví anonimat que dèiem, i que tan per sobre està del primari anonimat popular. Ara és l'estil, ara és el tema; en general és un desequilibri entre el disseny i la realització, sobretot una certa indiscreció gairebé violenta amb què se'ns vol aclaparar o entendre, que ens fa

deixar, amb un cert neguit, la pàgina, per cercar davant dels nostres ulls l'autor amb el rostre d'home que va tenir i el paper que va fer entre els homes del seu lloc i del seu temps. De vegades és fins i tot la inèrcia rotunda que ens sobta enmig d'una justificada expectació, que ens trenca barroerament la delícia, que corona la preciosa estructura d'un poema: pensi's, per exemple, en l'oferiment que el rei Jaume fa a Catalunya del cim de Sant Jeroni, o en el pinyol de *chor* de processoneta en què acaba tot un *Somni de Sant Joan*. No es tracta de simples minves en la tensió, de momentànies distraccions en la guàrdia, de mecàniques imitacions de la pròpia gran manera, com des de sempre han estat excusades al bon Homer: sentim que és alguna cosa que falla des del centre mateix, i per la qual el perill de ruïna és continu, si no és que la mateixa ruïna és actual. En desagradable simetria, qui recorre en conjunt la vida de Verdaguer hi observa la mateixa tosca inseguretat, la mateixa candidesa davant la pedra d'escàndol, fins que ve la rodolada catastròfica pel vessant de la maturitat. Només que el biògraf, que es mou, amatent a fer caça de tot, en el pla de la feblesa humana, perdona més fàcilment, i així és just, que no pas el crític d'art sincer, que tot ho voldria autènticament de la força i de la vigilància.

No dic res de nou; fins i tot l'una i l'altra cosa ha estat dita més cruament. El que és singular, el que, només de registrar-ho, ja ens situa en el camí cap a la part de responsabilitats que en el cas de Verdaguer cal atribuir al medi on va viure i crear —no pas tan essencialment diferent com això del que avui l'estima i el jutja i no vol sentir parlar de certes coses—, és que les constatacions fetes en l'un ordre no són referides a les fetes en l'altre; manca el coratge o la curiositat, què sé jo, de contraprovar les unes per les altres, de cercar on és l'arrel comuna, de procedir cap a la síntesi. Quan el P. Miquel d'Esplugues, l'únic, sembla llançar-se a l'excitant i poc plaent aventura, en adonar-nos-en ja el veiem perdre's en les sinuositats i les penombres dels seus característics sobreentesos. Ha esbossat, i això és molt; però els documents coneguts posteriorment al seu assaig resten vigència a algunes de les conclusions que insinua, i no permeten de seguir exactament el rumb que fa l'efecte de marcar; com tampoc no ho consent un concepte mitjanament rigorós de la poesia; més, no ho tolera la mateixa poesia de Verdaguer, ja segons els mètodes amb què, per a reeixir o no, ell operava; i no diguem el fet imponent de tota la seva tan neta, orgànica i sòlida prosa. Generalment els qui han produït documents i testimonis per a una última revisió del que ja és acceptat de dir-ne la tragèdia verdagueriana, semblen donar per universalment reconegut i indiscutible el valor genial de l'obra poètica del tempestejat sacerdot; isolant uns dots poètics poderosos enmig d'una irremeiable feblesa de la ment i de la voluntat, atorguen a una mena d'Ariel clerical de virtuts menors, però tranquil·litzadores, el mínim de necessària independència respecte del cada vegada més estrany personatge que ens despullen dins un al·lucinant clarobscur d'aiguafort goyesc. I viceversa, els dòmines més severs a denunciar febleses de la poesia verdagueriana, tiren, piadosos fills de Noè, un vel de caritat i d'enigma sobre aquell pobre nu sortit de seny, i miren àdhuc de fer-nos oblidar que aquest existeix,

excloent de llurs aplecs de les flors verdaguerianes més pures aquelles que ornaren, inesperades i mal col·locades flors de cactus, les seves hores de dolor i de dejecció.

No, no és senzill, des de cap punt de vista, el cas Verdaguer. Voler-se'l aclarir pel recurs de dictàmens banals, com que l'home no era intel·ligent, o que era un pertorbat, o que era un infant, o que era un ensuperbit, o què sé jo, posa immediatament més problemes al crític i al biògraf que no pas li'n resol. I encara no l'ha pres pel seu compte cap psicoanalista. Potser el que merament cal és desembarassar els accessos a la viva qüestió de molts prejudicis i recels i susceptibilitats de tot ordre. Pensi's només com Verdaguer guanya en proximitat humana, si el baixem raonadament uns quants núvols de les etèries i vagues altures en què des del principi fou entronitzat com a poeta; i quina grandesa, ni que fos alguna cosa de la *titanesca* grandesa del pecat, ens recupera com a home, si li atribuïm uns graus més de responsabilitat en el desordre del darrer període de la seva vida.

Fa més de vint anys, vaig intentar, per mètodes en què llavors m'exercitava prop de mestres il·lustres, portar una mica més de precisió a la crítica de la poesia verdaguerina, assajant d'explicar com en funcionava, des de dins, el mecanisme, i d'avaluar la qualitat de les realitzacions. Com a tesi, era un mer esbós; però assenyalava, a mi mateix i a d'altres, una tasca més minuciosa de confirmació o contradicció. Em fou tirat en cara, i no pas per un indoc-te, d'haver estat conceptuós i abstrús com si s'hagués tractat d'un místic teòleg de Tubinga. Avui, coneixent millor que aleshores la intimitat de Verdaguer, i amb més experiència de la literatura i d'algunes altres coses, estic convençut que un grau suficient d'autèntic misticisme, i millor una certa dosi de teologia, no ja de Tubinga, sinó simplement de Vic, afegida als seus extraordinaris dots poètics i al seu eminent fervor de caritat, haurien mantingut l'ordre i la calma a casa seva i fet notablement més fàcil de comprendre la seva persona, i amb ella el gloriós residu de la seva lluita amb la vida terrena, que és la seva obra poètica. Però Verdaguer era tot el contrari d'una testa filosòfica; els enamorats de la seva poesia ho celebren temeràriament com una ventura; l'estudiós no ha de fer sinó acceptar-ho, com un factor en el múltiple problema que se li posa. No vull dir que per a ésser gran poeta calgui ésser filòsof; però la inquietant constatació és que tots els poetes *indiscutits* com a màxims han penetrat profundament i subtilment, amb idees exactes i ben lligades, en llurs emocions i en llurs supremes contemplacions de la vida humana. Sempre en llur cas és possible d'imaginar un moment teòric en què ha estat llevada l'estructura de prosa sobre la qual els dos braços de l'arc havien ascendit lentament fins al punt de la clau: posada aquesta, s'oblida aquella i comença el miracle que ens dura. Aquest do de penetració intel·lectual en el nostre Verdaguer és molt feble; tant com és poderosa en ell la percepció, la visual en primer lloc, i com és fina i rica la sensibilitat. Veié, veié i sentí amb genial justesa com està i com viu la flor al cap de la seva tija, i l'ocell dins la seva fronda, i la mare amb el seu infant, i l'obrer amb la seva eina, i el cim damunt la seva serra, i el torrent daltabaix del seu roquissar: què sé jo, no acabaria; i encara més: veié i sentí, i estic per dir que ara més que mai uso aquests

mots en llur valor directe, veié i sentí *com està i com viu el nom sobre la seva cosa*. Per aquí fou poeta; i perquè tingué copiosament el do, escollint, associant i teixint percepcions, d'ésser present a allò que mai no havia vist ni sentit, fou gran dins la seva mena. Les síntesis amb què de vegades ens esgarrafa, no són de pensament i de visió, com per exemple les d'un Dant o d'un Aubigné, sinó de visió i de misteri; és a dir, els misteris ni prèviament a l'elaboració poètica no han estat posats davant la seva ment, com davant la del teòleg, abruptes en llurs temes abstractes i en llur ben dibuixat contorn irreductible: n'ha sentit la presència per una llum i una tremolor inefable de les coses i els éssers que atenyen, i més, dels mots que se li transcendeixen en la descripció de l'escena. No se li acudeix ni de pensar que no sap el que s'esdevé: diu simplement el que s'esdevé, i se'ns comunica un sentiment de misteri dins el que se'ns diu que s'esdevé. És tal vers aquí i allà, tal estrofa, de vegades ni tota ella sencera:

Somnia veure a Adam, no el de la terra
sinó l'Adam misteriós del cel,
fer lo son de l'amor dalt d'una serra...

i el quart vers és engolit bruscament per una banalitat de recepta:

dormint en braços de la mort cruel.

Rarament és tot un poema; però llavors no hi ha més enllà en poesia: *La rosa de Jericó*, *La mort del Lleó*. I no solament es consuma així en l'obra de Verdaguer l'expressió poètica dels misteris de Déu, sinó també la del misteri de la relativa eternitat humana, vull dir el misteri de l'acord perfecte entre el sentit de l'ésser humà i el de la terra i entre l'impuls de l'individu i el de la tradició: és *La Maleïda* o *Els dos campanars*. Però llavors hi ha en poesia molta cosa més enllà. I en la de Verdaguer, massa cosa més avall: massa trivialitat, no tan sols en les seves consideracions sobre els sentiments i la vida del paisatge i la història, sinó àdhuc en les imatges que els donen un punt líric de suport; i massa mecànica, monòtona imitació, no ja de la seva gran, sinó de la seva petita pròpia matèria.

Com no distingí ell mateix les desconcertants diferències de qualitat? Com ell, que era proclamat, i no per crítics sense autoritat, un místic; com ell, que certament creia ésser-ho, no tingué paciència i coratge per a acceptar, també com a poeta, la sequedat interior, i per a sofrir els silencis de la seva ànima profunda? Fou per humilitat mal entesa o per vanitat inconscient, que posà tan pròdigament els recursos externs de la poesia, sagrats per a tot lleial poeta, al servei de tanta obreta d'apostolat piadós o patriòtic? Problema desagradable, però inesquivable, per al qui s'emprenqui a fons de reconstruir la psicologia de Verdaguer. No crec que pugui prescindir de referir-ho al procés de majoració del geni de Verdaguer, que ja els primers poemes d'ell engegaren, i a l'esperit del públic al qual eren adreçats. Les con-

clusions a treure de l'enquesta segurament farien més que satisfer una desinteressada curiositat científica: ens instruirien a tots sobre algun mal que pertorba l'entranya viva de la nostra renaixença, vull dir sobre tot el que aquesta inevitablement havia de comportar de sentiment d'inferioritat i de massa prompta reacció d'orgull a bon preu. El 1871 Edmondo d'Amicis vingué a Espanya. En les memòries del seu viatge recorda converses prolongades fins a l'alba amb joves intel·lectuals catalans, en la delícia de dir-se i comentar bells versos de l'actualitat poètica europea; no n'hi mancaren d'escrits en aquella ingrata i enèrgica llengua a penes renascuda de la seva antiga esplendor: «Una poesia che mi recitarono», diu, «di cui le prime atrofie imitano il rumore cadenzato d'un treno de strada ferrata, mi strappò un grido de meraviglia». Sis anys més tard li haurien pogut recitar estrofes de *l'Atlàntida*: quin crit no hi hauria fet? Tots els estrèpits d'un continent que s'enfonsa són allí, amb les greus melodies del preludi a la naixença d'una pàtria; la llengua mateixa, per lleis que operen des de més enllà dels seus mecanismes calculables, hi sembla també cercar de cop la seva forma a través d'una catàstrofe geològica.

Desproporció, si no desmesura, és el mot; i potser no podia haver-hi sinó falla del sentiment dels valors relatius dins el poema i entorn d'ell. Una revolució estava en marxa, i no ho semblava perquè era incruenta i feia l'efecte que havia d'ésser-ho sempre. Estudis, que manquen encara, estudis metòdics i no improvisacions i intuïcions de polèmica, sobre la sociologia del catalanisme, ens aclariran les raons i els fenòmens d'aquest desorientament del sentit de la mesura, que ha estat causa alhora de beneficis i de mals. El cas Verdaguer n'ha de constituir un capítol, si no tot un volum, pel que és i representa en ell mateix i per la seva implicació en la dramàtica recerca col·lectiva d'unes formes de societat i de cultura catalanes, entengui's bé, no en tant que societat i cultura, sinó en tant que pròpiament i volgudament catalanes. Com Verdaguer, l'exaltat fantasiós i fantàstic, que fou receptor i creador amb una energia no superada en ningú més del seu temps; com, doncs, i per què i en què Verdaguer contribuï a la incertesa i confusió de l'ambient, i sobretot en patí, amb perill tan greu per a la salut de la seva obra, i, que Déu em perdoni, fins de la seva ànima? Com i per què ell, que des del seu mester poètic aspirà tan tenaçment, no s'oblidí, a formes closes, clares i acabades, en el seu estat sacerdotal s'esgarrià cap al més informe dels pseudomisticismes i cap a la més gratuïta de les indisciplines, i de cara a les supremes operacions i dissenys de Déu confongué les emocions més tèrboles amb la visió, i va fer rústicament trampetes a la teologia, com es conta que en la seva adolescència les feia en els seus jocs de càlcul o d'atzar? Quant a ell mateix, un biòleg potser comptat i debatut no veuria en la incoherència d'aquests anys de Verdaguer —entorn dels quaranta-cinc de la seva vida, és significatiu— altra cosa que un complex de fenòmens de l'edat crítica per la qual, per a renovar-se o per a perdre's, passen tots els creadors, en llur natura alhora vigorosament viril i femenina.

Però hi ha més que biologia pura: els elements de la torbadora crisi d'incoherència eren els d'ell: manllevant una frase justa, formaven part de la mateixa «suma dels aparells amb

què havia de viure» i vivia; i eren també els vinguts a ell de la societat on vivia. Aquest poeta-sacerdot —així ell mateix es definia còndidament en el punt crucial de la seva crisi— es proposà o no d'ésser un sant (dic *un* sant, no simplement sant) i fallí: aquesta és una qüestió reservada als teòlegs, els quals a llur torn no faran sinó reservar-ne la part més concreta a Déu. En el que és deixat a les nostres disputes, i amb això cloc el cercle d'aquestes suggestions de tasca per a diversos estudiosos, ens trobem davant d'una tragèdia; si el protagonista no fos un pur heroi de la poesia, potser bastaria de dir una tragicomèdia: la d'un poeta-sacerdot que no troba, o que perd, la unitat del seu esperit; que com a sacerdot esdevé la caricatura del poeta, i viceversa, davallant dels *carmina* solellosos i elaborats del seu gai mes-ter als *carmina* semiclandestins d'una pobra màgia i d'unes vivències d'ínfim preu, i d'una poesia esponjada en angèlica tendresa a uns crits de dolor i d'indignació, amargs i esqueixats, però sempre elaborats amb la mateixa lúcida cura. Sí, paradoxal, però per això mateix cal explicar-lo, aquesta mena d'Arquíloc cristià que de sobte sorgeix, enderiat en vers i en prosa a fer el bon Jesús i la dolça Maria tan parcials amb la seva manca de raó, tan còmplices dels seus sarcasmes i improperis, com en el seu lloc l'aferrissat poeta de Paros hauria pogut exigir que fossin els seus olímpics. Sorgeix, o ressorgeix, sens dubte perquè, sense ell adonar-se'n, han cedit les rescloses i defenses d'ascètica virtut i de convicció sacerdotal que Verdager, això sí, fou constant i exemplar a oposar al violent, al pròdig i a l'aventurer que dintre seu devia conèixer. Negligí el moment en què encara hauria pogut ésser senyor d'ell mateix, fos de la mena que fos la seva feblesa, i la culpa que era *en* ell esdevingué culpa *d'*ell. Dins la seva creació poètica i entre els fets de la seva vida: les reeixides i les indecisions i les caigudes se'ns mostren, per aquí hem començat, conjuntament en els dos camps; els fenòmens de repressió i de compensació abunden dins l'obra poètica, tendent a fer-se autònoma de la seva vida real, on sovint és feta com una aplicació somnambúlica de fórmules més pròpies de l'activitat poètica. Per això l'estudiós o estudiosos que procedeixin a la gran síntesi del cas Verdager que Catalunya es deu a ella mateixa, començaran per unes crues preguntes, la resposta a les quals durà cap a la síntesi cercada. Aquest poeta-sacerdot, quina idea, clara o imprecisa, tingué de cadascun dels dos papers, l'exercici conjunt dels quals volgué que fes la unitat de la seva persona i de la seva vida? Quina en tenia la societat concreta del seu país i del seu temps, que tan fàcilment l'habitua a la seguretat del triomf en l'un paper i en l'altre? Quines determinacions exteriors intervingueren, i sobretot, amb quina força vencible o invencible, perquè ell mateix es tracés una figura i un programa de la seva vocació, i entre els seus propis possibles a esdevenir n'elegís *un*?

Segurament és cert, almenys fins on arriben els nostres ulls moridors, el que s'ha dit de la nostra vida real: que la sentim «com una deformació més o menys essencial, de la nostra vida possible». Des d'un postulat anàleg procedeix, en suma, l'escola de crítica literària de la qual m'he vanat sempre d'ésser adepte, per a apreuar l'autenticitat d'una obra; el mètode és descobrir la idea, la «certa idea» d'ella, i comprovar el grau de fidelitat realitzada. Partir-ne

en el cas de Verdaguer, per a l'estudi decisiu del drama de la vida i de l'obra de Verdaguer, tan entranyablement nostre en bé i en mal, no seria, per un eminent camí, contribuir a la precisió d'una possible Catalunya que enyorem?

Que *enyorem*: el mot més peculiar dins el lèxic de mossèn Cinto; el més expressiu d'una seva abismal inquietud, sobre la qual potser ben dramàticament no fou ell mateix gaire perspicaç. No sense motius essencials és el mot de la seva poesia que ens ha fet sentir com a més nostre col·lectivament. Però tractem, nosaltres, d'ésser més perspicaços...